

Muzeja savremene umetnosti sa porodicom Gecan. Micićevi su bili njihovi prijatelji još iz zagrebačkih i pariskih dana. Obradovali su se kad su čuli da znam njegovu adresu, jer su godinama pokušavali da uspostave kontakt sa Micićem, ali bez uspeha. Čak su angažovali i jednog advokata iz Zemuna (dr Mladen Pavlića), ali je ovaj uvek bio upućivan na nekog Pavla Micića.

U četvrtak, 17. juna, pošao sam Miciću. Pozvonio sam uobičajenim signalom, jedan put, drugi put... Zapazio sam u vratima zadenutu cedulju, a u prozoru trava je bila požutela, a cedulja s tekstom »Niko nema prava da uzima moju poštu« izbačena. Nešto je napravio dar-mar. Sišao sam ne pribajući tome nikakvu pažnju i pred zgradom saznao sam od jedne prolaznice ili stanarke da je Micić umro i da je tog dana sahranjen.

Tek sledećih dana analizirao sam naš poslednji susret. Dogovorili smo se da pre-skociamo idući četvrtak, uz ogradu, ako se nešto važno dogodi, da svakako dođem. Mislimo, bar ja sam tako mislio, na dokumentaciju iz inostranstva koju smo tih dana očekivali. Tada mi je Micić rekao: »No, ako me nema, ja će poremetiti ono u prozoru i po tome znati da nisam tu«. Rekao sam mu da će sjeći do »Slavijes«, popiti crnu kafu, malo pričekati i ponovo doći. »Ne, ne, ako me nema...«, dodaо je još jedanput. Priznajem da nisam pridavao nikakav značaj ovim rečima.

Znači, Micić je, pre nego što je umro, otvorio prozor i napravio nerед, hoteći time da mi stavi do znanja da ga više nema. Znači, u pitanju je samoubistvo, jer ne verujem u neka predskazanja, a, sem toga, poslednjih dana fizički se dobro osećao. To je bilo 12. juna, tačno na dan pedesetogodišnjice *Manifesta Zenitizma*. Dvojica studenata koji su ga, kako mi je Micić govorio, obilazili, zazvonili su i, pošto niko nije odgovarao, učinilo im se sumnjivo i u prisustvu stanara obili su vrata. Micić je ležao na patosu u komi. Pozvali su kola Stanice za hitnu pomoć i, onako polumrtvog, vozili ga od bolnice do bolnice, jer nijedna nije htela da ga primi pošto nije imao zdravstvenu knjižicu. Konačno su ga smestili u starački dom u Kačarevu, kod Pančeva, gde je i umro.

Kako da završim »Razgovore s Ljubomirom Micićem«, svoja sećanja na Barbarogenija?

Oko zenitizma i Ljubomira Micića postala je zavera čutanja. Ona je počela mnogo ranije, još tridesetih godina, da bi posle drugog svetskog rata bila potpuna.

Nastojao sam da izložbu zenitizma primem povodom pedesetogodišnjice *Manifesta Zenitizma*, ali sve se zareklo da se to ne ostvari. Tu ne isključujem ni samog Micića. No, pročitao je i poslednju stranicu mog teksta o zenitizmu, kao i nekoliko drugih priloga, objavljenih u zemlji i inostranstvu. Da li je to ublažilo gorčinu njegovog života ili bar olakšalo smrt?

Možda će neko moj tekst shvatiti kao izazov, kao težnju da probudim nečije uspavane savesti ili uznemirim sne? Ništa od toga. Pisao sam sve ovo zbog — svoje savesti.

¹⁾ Pismo Henri Barbusse Ljubomiru Miciću od 20. januara 1932.

²⁾ Posle rata Micić je živeo od prodaje paketa koje su mu slali iz inostranstva. Ko mu je slao, meni nije rekao. U okviru svih okolnosti i poznavajući Micićevo poštenje, mogu samo da pretpostavim da su to bili časni i plemeniti ljudi.

³⁾ »Tako je bilo tužno i potpuno onespokojeno lice Književnika u šezdesetoj godini starosti. Kada ga je, da bi se osvetio njegovom duhu i — hrabrosti Sramni sudija proglašio ludim kau u srednjem veku.“

⁴⁾ Okružno javno tužilaštvo broj K-294 od 20. IV 1960.

ADAM PUSLOJIĆ

ikone na koži

Ostajem nem, na senu,
život svoj uzimajući
za uspomenu.
Ubijaju me noževima
Cigani, kradljivci pokradeni,
no samo za tren.
»Aničin han«, septembra 1971.

LEPO GROBLJE

Za Mirču Tomuša

Video sam lepo groblje.
Ovde će ostati, ovde.

Idi kući, prijatelju,
čekam te.

TRIPUT

Padam na kolena.
Dodirujem te rukom,
zemljo s kamenom dušom.

Padam na kolena,
a ne dodirujem te,
nebo na dohvati dodira.

CRNO MORE

Jutro je.
More mi se podsmeva.
Nebo mi se, vaj,
kao more podsmeva.

Nemam kuće ni streje
ka kojoj duša gre.
Nemam groba ni zemlje:
gde da mi draga spe?

Nemam kuće ni drage
kojoj bih dao sve,
dao sve,
sve.

A jutro je.
Mangalia, avgust 1971.

ĐORĐE BAKOVIA

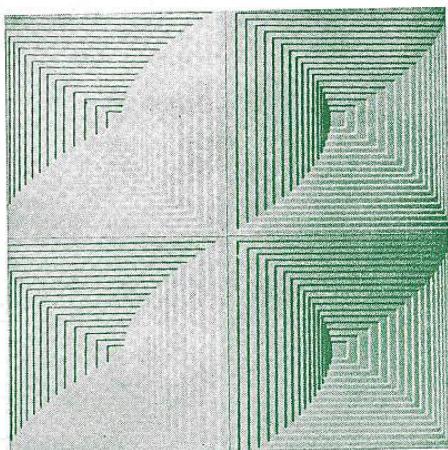
Reč po reč, stopa za stopom,
istim životom odeveni,
sa istom dušom u zubima,
recitujući te čutanju tvom,
prevodeći te u vazduhu
iz zemlje u vazduh
Sa osmehom slezove boje,
prevodeći te teško,
prevodeći te sivo,
ostajem svetlost slova G*
ponad grada
koji noću ima ime
Bakovija.

ZAPIS

Krv do kolena i smrt
s kolena na koleno. Smrt
do ramena, a krstače na bregu
čekaju i strepe: Nema ih!
Na pola puta do brega
Ona se i sad svetom Đordju
podsmeva — što na
hiljadama njemu tuđih zidova
još uvek istu Aždaju
ubija.

* U originalu, na rumunskom, ovo se ime piše George Bacovia.

platno usudno



O NOMADIMA

Neke kućice od žutog kamenja
Neke kućice od žutog kamenja
Vidim u snu i neke crne tice
Lete lete iznad visokog stenja
I neke žene neke sive starice
I neke žene neke sive starice

Neke kućice od žutog kamenja

Niz stenu mili prut ljigave vode
Niz stenu mili prut ljigave vode
Gubi se u ritskom uvelom šašu
Na trulom bilju trunu mrtve rode
Crni mrtvaci crna stabla jašu
Crni mrtvaci crna stabla jašu

Niz stenu mili prut ljigave vode

Čudnovat predeo al znan mi čudno
Čudnovat predeo al znan mi čudno
Oni ljudi lovili barske zmije
Lova nema lovili uzaludno
Umrlji od gladi il malarije
Umrlji od gladi il malarije
Čudnovat predeo al znan mi čudno

Kao skeleti malih surih zmija
Kao skeleti malih surih zmija
Peskom vuku se deca pepeljiva
Duplje im očne poput provalija
Da se ne miču ne bi bila živa
Da se ne miču ne bi bila živa
Kao skeleti malih surih zmija

Nad ritom tičurine kruže kruže
Nad ritom tičurine kruže kruže
Nad mrtvacima žene plaču čutke
Uz čaklje stoje kao pod oružjem
Nage i sive kao blatne lutke
Nage i sive kao blatne lutke

Nad ritom tičurine kruže kruže.

O KRUGU KLETVENOM

Taknulo me usudno crno platno
Taknulo me usudno crno platno
Vremena okreće se krug kletveni
To uji doba smrtno i zlatoratno
Opaki to ide sat zlovremeni
Opaki to ide sat zlovremeni
Taknulo me usudno crno platno

Ukun iskonski valja se na ljude
Ukun iskonski valja se na ljude
Velike čume to izniču znaci
Veliko zlo će neko da se zbude
Te strašne sive žene ti mrtvaci
Te strašne sive žene ti mrtvaci
Ukun iskonski valja se na ljude

Prastara crna kletva nad čovekom
Prastara crna kletva nad čovekom
U snu davmina mi se grozna javlja
To znamenje je zlokobno za neko
Ukleto doba koje se ponavlja
Ukleto doba koje se ponavlja
Prastara crna kletva nad čovekom

Zar ukun ukunom niko da raščini
Zar ukun ukunom niko da raščini
Koja to sila samo krvidu nudi
Šta seče očajne pute ka istini
Koji li bog to samo smrću sudi
Koji li bog to samo smrću sudi
Zar ukun ukunom niko da raščini

Taknulo me usudno crno platno
Taknulo me usudno crno platno
Vremena okreće se krug kletveni
To uji doba smrtno i zlatoratno
Opaki to ide sat zlovremeni
Opaki to ide sat zlovremeni
Taknulo me usudno crno platno.

tri pesme

O kako se ljubav nevidovna
Koja sve plavi i menja
Grana opet u tebi —
Brzinom otkrovenja.

Tu pesma kasno stiže.
Ona je daleko u tebi već.
Ni pogled misli da je sledi
A tek li — reč.

Preneš se; kojim je krajem,
U koju daljinu, odbegla?
Vidiš tek ruku što je za sjajem
Kao u snu posegla.

NOĆNA PESMA

Budim se.
Kroz prozor otvoren vidim:
Mesec kroz oblake juri
Kao kroz adske dim.

S tornja izbija dugo
Neki pozni noćni sat.
I kao da se — kad nesto mu poslednji
jek —
Moj život dosadašnji sav
Zatvor za mnom, zauvek.

Mesec se otima tmušama
Budeć u srcima zle namisli.
Vetru nigde traga.
Svi moji prijatelji su otišli.

Spavao sam sa licem na dasci vatrogasnog prozora.

Probudio sam se. Pogledao sam kroz prozor: neki neznani predeo obasjan mesecinom, drveće, mali beli kućerci i zvezde, sasvim nisko iznad brega.

»Gde smo?... Koja je stanica?« — upitao sam.

Niko nije odgovorio. Ranijih saputnika nije bilo, na usputnim stanicama ušli su novi putnici.

»Spavali ste dugo«, reče sa osmeđom čovek koji je sedeo prekoputa i zalagao se.

Pogledao sam ponovo kroz prozor: isti, neznani predeo kroz koji je voz, iza sna se činilo tako, išao nekako drugačije.

Tad shvatih da naš voz ide po samom nebu.

Sve je ovo zamagljeni horizont i srž
Pa odlazim s lovcima na dalek put
Iako znam da je tamo veoma malo
Životinja a evo već i muziku naslućujem
To je onaj osećaj pred kišu koji volim
To je napon u srcu lire
To je poslednje lišće što mi se kruni s
lica
To je vreme kad čekam ono što mi doći
neće
A evo sad i devojka jedna počinje da
peva
Oko mene puno glasova koji čine da
zaboravim
I na krug
I na vatru da zaboravim na sve
I da se spustim među mrtve tolike
Kad razbijena svetlost sunca oslepi me

Otići će da spavam
I neka modri jezik Nepoznatog
Palaca iznad moga sna
Za mene se možda neće ni znati
Ali karanfil kruga se stalno vrati
U rupici nečijeg revera
Pa neka se zato za one moje druge tačke
Cuje
Dok budu ovim istim rečima mučene

POGLED NA MODRI DLAN ZALIVA

Osećam galeba sa belom tačkom
Na početku
I kraju
Njegove putanje

Osećam
Sve to osećam
Dok sedim na prezrelom panju ruševine
Tu na izandaloj stepenici
Van prostora i vremena
Sa jednom jedinom važnom dimenzijom
MODRIM DLANOM ZALIVA

Nedaleko odavde
(Još nisam zaboravio)
Do nedavno
Jeо sam malo oporo
I vruće meso smokvi
Ostavlajući otiske stopala
Na zagrejanom asfaltu krša i rastinja
Sedim
Sedim bez imalo volje
Da nešto razumem

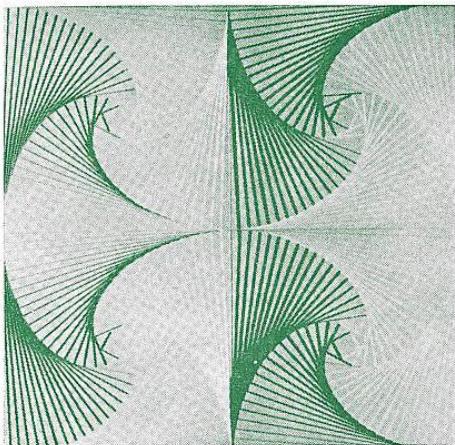
A bela pčela barke kad uznemiri
Čutljivu koru mora
Kao da zaore neke tople brazde
U dnu mene samog

A kad tamo
Ja
Jedini
I niko više
I oči azi jedna bela jahta
Sa ljudima nepoznatim
(A tako ne bi smelo biti)
Jer oni su mi možda
Prijatelji mogli biti
Ta bar neko od njih nosi deo mene
Ko to zna —

ZNA DEBELA CUTNJA VODE SAMO

MILIVOJ-MIĆA DRAŽETIN

lomnost dečaka



u svetloj krunici tame

Ovog proleća, 9. marta, pesnik Mića Dražetin imao bi dvadeset godina. Kao sedamaestogodišnjak odabrao je mir za svoj nemir „u krugu zaboravnog pepela“.

Taj tih, tršavi zanesenjak, šestario je godinama novosadskim ulicama i parkovima, skrivači pomoćnoj tajni pesme, tajni da je pesnik; govorio je retko i malo, slušao često i dugo. Kao da još uvek sedi u poslednjem redu »slušaonice« na Trubini mladišta. Bez reći, bez obrazloženja, 9. III 1970. godine — odjednom je zakasnio na sve časove.

Ostavio je drugima stotinak neobjavljenih pesama i nekoliko eseja, pune fascikle brižljivo ispisivanih redova, da budu tim »istim rečima mučeni«.

Bez njegove dozvole, bez njegove oporuke, smogao sam smelosti da uđem u njegov brižljivo tajen svet, da listam njegove lucidne zabeleške o Reverdiju, o Matiću, o Miodragu Pavloviću, o Dostojevskom; da čitam njegovo pismo i pisma njemu, da ga, prekasno a imalo se vremena, upoznam. Bio je bez sumnje, uz Janeza Kocijančića, najdarovitiji pesnik generacije koja se nastavila u Novom Sadu krajem šezdesetih godina.

Dražetin je bio pesnik izuzetno modernog senzibiliteta, zatočenik tihog i tamnog sveta kojim se sam okružio. Profano je, a mora se reći da je najčešće i najbolje pisao o smrti. Taj neodoljivi fatum, koji je oduvek privlačio pesnike i sanjare, Dražetin je spoznao i grlo i tišinom. Umeren i škrт u rečima ipak je, u to malo godine pripreme za život, zaokružio svoje poetsko viđenje sveta. Pesme koje je ispisao i prijatelji koji ga pamte jedini su živ podatak o njemu. Dovoljan je predvoljan da se ne zaboravi.

„Lomnost dečaka se umirila
s mutnim travnjakom proleća na grudima.“

Pero Zubac

I sve je
Nekako
U belom
U nekoj indirektnoj vezi
Sa onim galebom
Što nastavlja svoj put kruga
Uzanim rukavcem daljine

JUTRO NA MORU

Zri jutro
Modra tišina mora

Srebrna patina neba
I usna horizonta
Na vrhu planine

Osećam
Barku
Što negde
Neviđena plovi

Čini mi se
U njoj
Ja to sedim

NOĆ

Na dnu ovog prostora
Vime od srebra i vodama
Ostavljeni zapanjenost devica
I stidljivo otvaranje školjki
S velike ispovedi ravnici

U tom mraku
Što najbolje vidi
Što se videći ne da

To vekovima paganski obred traje
I pogled pobeden
Skače po senkama što s
Mutninom se ujedaju
Oduvek kad u gnezdu smrt porađa se

lomnost dečaka se umirila
s mutnim travnjakom proleća na grudima
zaspalim
kao da sam sada u toj sobi
kvadratnih dimenzija
s podlogom koja se ne kreće
i kao da sada gledam ugljenisanu paprat
pluća
kako mu iz nevinog grla niče

U velikoj ravnici više
Ne postoje gradići i ljudi
Samo moja krv
Oslobođena mesa i sluha
Luta od vatre do vatre
I svojom crvenom logikom
Smisija kako i njih da pogasi

U jednoj sasvim beskrvnoj noći
Zbog koje mi se čini
Da je crvena
Svila
U stvari
Boja moje krvi
A ne i reč što u bilo kom
Svom značenju ipak nosi smrt

dula, objekte poslednjih triju serija karakterizira težnja ka izrazitoj i radikalnoj redukciji njihovog formalnog repertoara. Na savršenoj belini podloge postavljene su tanke letvice koje ne grade jednu formu ili jedan sistem formi, već samo markiraju neke elementarnosti svedene ritmove i pravce, a njihov plasticitet toliko je diskretan da se gotovo i ne izdvaja iz ravnine fona i tek upadom svjetlosti razlikuje se od ujednačenosti osnove podvlači prisutnost vlastite plastičke funkcije. Po sažetosti svoje organizacije ovi Reljefti približavaju se pretpostavkama minimalne umetnosti, sa kojom ih još povezuje i visoki stepen konceptualnog faktora u pripremnim momentima kreativnog procesa, mada se po izboru elemenata, logici njihovog prostornog rasporeda, kao i po samoj materijalnoj realizaciji ovi objekti, u stvari, podvrgavaju premissama estetike neokonstruktivizma, dovođeci do krajnjih granica ovom shvatanju toliko svojstveni princip strogosti, jednostavnosti i homogenosti funkcioniranja jedne racionalno zasnovane plastičke misli.

Dobrovićeva pozicija unutar kruga zagrebačkih plastičara neokonstruktivističkog opredeljenja odlikuje se nizom posebnih karakteristika. On je umetnik bez vlastite generacije, usamljenik koji nikada nije tražio podršku grupnih programskih nastupa, niti je, pak, osećao potrebu polemičkog konfrontiranja svojih stanovišta nasuprot dominantnim umetničkim pogledima i shvatanjima sredine. Mada se javlja u momentu kada su postavke pokreta novih tendencija u Zagrebu već bile uhvatile vidljivog korena, Dobrović je svoj govor postepeno izgradivao izvan direktnih uticaja koji su mogli doći iz same maticne ovog strujanja. Uočavajući ovu osobinu izdvojenosti Dobrovićevog mesta, Radoslav Putar je u katalogu njegove samostalne izložbe u Gradskoj galeriji suvremene umjetnosti novembra 1971. s pravom zapisao: »Novim tendencijama nije se približio spuštajući se niz kosinu oporunizma, nego izborom po srodnosti koja je bila određena već ranije: njegovim osnovnim interesom i glavninom načina prevaranja misli u oblik materije rješenja«. Poznato je da Dobrović nije delio ideološku platformu ovog pokreta u smislu radikalnih teza o scijentifikaciji i socijalizaciji umetničkog delovanja; također, perspektivu svojih oblikovnih zahvata nije tražio isključivo u primeni novih industrijskih tehnika i materijala, ostajući tokom čitavog svog dosadašnjeg rada, sa razumljivim izuzetkom grafike, veran direktnom manuelnom postupku u osnovi zanatskog karaktera. Isto tako, nije se suzdržavao da u značenje svojih objekata iz rane serije *Polja* i dvaju poslednjih ciklusa Reljefa-kolaža i Reljefa unese jednu notu spiritualnog i metafizičkog supstrata, čega su se inače klonili mnogi predstavnici neokonstruktivističke estetike: po tim osobinama svoga dela Dobrović bi bio bliži asketskim pikturnalnim meditacijama Julija Knifera nego eksperimentalnoj raznovrsnosti tehničkih postupaka nekadašnjih pripadnika grupe EXAT-51 ili, pak, neiscrpnoj optičkoj fantastici Miroslava Šuteia. Pa i u red toga, u njemu vidimo umetnika čije delovanje može s mnogo opravdanja da poneće označku »istraživanja« u smislu sledeće Molesove definicije: »istraživanja kao proučavanja u granicama mogućnosti koje su određene zakonima „prinude“ ili jednim sledom misaonih postupaka u svrhu izvršavanja određenog cilja«. Dobrovićeva »prinudna« nametnuta izvanjskim programskim zadatacima već jedino njegovim unutarnjim subjektivnim htemjem: njegovo istraživanje nije usmereno ka konvergenciji naučnih i umetničkih pretpostavki, njegovo istraživanje jeste svesno otkrivanje sâmih konstitutivnih elemenata jednog mogućeg autonomnog jezika umetnosti, jezika koji svoju izražajnu terminologiju stalno i uporno svodi umesto da je proširuje, no koji upravo u tom sistematskom svrđenju uspeva da se svaki put iznova približi onom idealnom učinku jedinstva jasnih, osetljivijih i intenzivnih iskaza.

ĐORĐE SUDARSKI RED

UPUTSTVA ZA ODLAZAK



RUŽA U PREDVEČERJE

Prijatelju
Pokloniću ti ružu jednog
Tihog predvečerja
Ružu od metka
Na čelu

UPUTSTVA I NAPOMENE ZA SKORI ODLAZAK

Otići treba bezuslovno
Svejedno ćete tamo otići
Makar koliko dugo odlagali

1. Izaberite svileni konopac
Ako ste otmeni može i kudeljni
Pronađite pogodnu alkulu
Dobro pričvršćenu da ne bude malera
Jedan kraj konopa privežite za alkulu
A drugi sebi oko vrata
Kada ste to obavili (proverite sve za svaki slučaj)
Pomislite na svoje najbliže i najdalje
Povucite vodu i skočite sa
Prethodno postavljene stolice u klozetu
(Ne plašite se ako put bude malo mračan i tesan)

2. Ako želite da odete pomoću automobilu
Izaberite prilično prometan put
Stanite pokraj njega i čekajte pogodan trenutak

Pogodan trenutak je tačno u tri časa devet minuta i dve sekunde
3. Ako želite da odete pomoću slobodnog padanja

Popnite se do određene visine
Otvorite prozor ako ga ima
Raširite ruke i noge i poletite sigurno dole

Ako vam neko smeta u odlasku
Budite ljubazni s njim u povratku
4. Napunite oveću kadu vodom
Hladnom ili topлом po želji
I rastvorite u njoj dovoljno
Šampona za kupanje da vas ne bi
Ometali prilikom odlaska
Odvrnite poklopac ranije pripremljene
Ručne granate
R. G. 1367429503374962567437
Povucite osigurač nagore i
Aktivirajte upaljač
Koji pali punjenje
Posle toga dobro očistite
Ostatke kade i kupatila
(Ovo uputstvo ne primenjivati u pustinjama
Zbog nestaćice vode)

5. Nadite pogodan kamen i most iznad reke

Pripremljenim konopom
Vežite kamen oko vrata ili noge
I skočite dole dok ispod vas plovi tegljač
sa šlepovima
(Šlepovi su potrebni zbog zvuka koji daje udar kamena o metal)

6. Ako nemate motorbicikl kupite ga na kredit uz pomoć nekoliko žiranata
Naučite da vozite motorbicikl da ne bi negde usput pali i povredili se
Izaberite ravan i tih put

Postignite određenu brzinu (148 km)
Upravljač pomerite levo ili desno
Zavisi od sklonosti

(ako ste racionalni pri postignutoj brzini isključite rad motora)

7. Ako u vašoj zgradi postoji plinovod
Obavezno ga upotrebite
Stavite udobnu fotelju blizu prozora
Na gramofon stavite Betovenovu

»Odu radosti«
Odvrnite slavinu i pustite plin
Plin ispunjava vašu sobu i truje vaše disajne organe

(Obratite pažnju na kraj ploče da se ne bi oštetila i ne palite šibicu da ne bi došlo do eksplozije

8. Idite u šumu
Pronadite prugu
Lezite na prugu
Čekajte voz

Ako kasni ili iskoči iz šina
Tužite ŽTP kod nadležnih organa

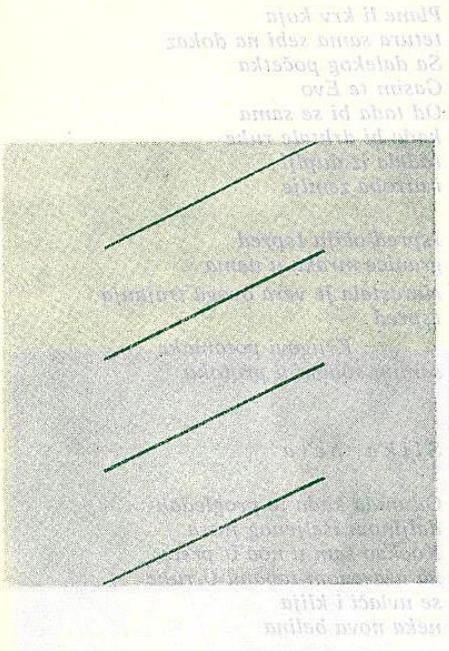
9. Ako ste padobranac
Ne otvorite padobran
10. Ako ste hirurg
Operišite samog sebe

11. Ako ste električar
Popijte 14839 tabletu
Grand de Luxe

12. Ako ste vrtlar
Družite se s biljkama Ljudožderima

13. Ako ste alkoholičar
Popijte 27 tabletu »TETIDISA«
Made in Yugoslavia
14. Ako imate 132 godine
Budite samo strpljivi.

DRAGOMIR ŠOŠKIC



noćna arija

aheront

UMOBOLNA

Naslonjene usne tople rafal srca
naslućuju
Biva mramor nad vremenom što krvavu
reku davi
Ispod srca nož preseca zadnje zvuke što
piruju
Vizijom se mrtvi kreću. Nebo teži da
zaplavi

belu pticu. Na ulicu popadali tifusari
malih duša
Škrto biva svetlo tame. Nad ledeni.
Galop srca. Zvezda želi da iskuša
jedan lažni prostor sveta. Val bremeni
modru reku. Izgubljeno gnezdo sveta
bela ptica opet skuplja
Ni noć skuplja ni kraj leta
Na kopreni belog dana otvorena plava
duplja

Poče jere od atolehade sveta
Oko sveta. San grlati zvuk što trune
Prepoznajem tu zlu vodu što obronkom
uma šeta
Za kraj tajnog zrelog čula zategnute
zvonke strune
Alarm neba i prostora. Tajnozvučne straže
sveta
Kritom kao isprudnikade u mračni mudi
Izvan tmine mrtvi klešu bol što boli i
bol davni

Na ulazu blagih čula razapeli duh
vremena
Čežnju svoju. Ranu zvuka. Pod skeletom
zaboravni
damar cveta. Nad mirom se ovog sveta
glasolomno lomi stena
Naslonjene usne tople rafal srca
naslućuju
Biva mramor nad vremenom što krvavu
reku davi
Ispod srca nož preseca zadnje zvuke što
piruju
Vizijom se mrtvi kreću. Na drugoj će
strani uma beo skelet da zaplavi.

NOĆNA ARIJA

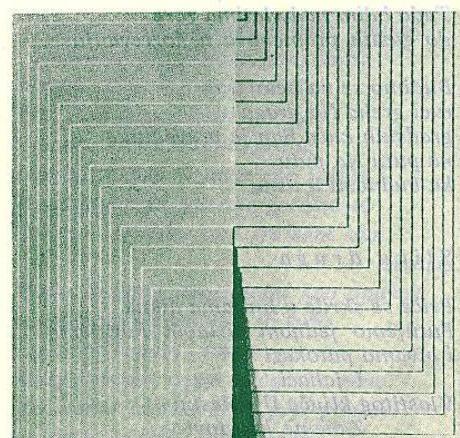
Ni mira večnom snu pod svodom
Ni zvuka od čednog sveta cveta
Izrasta šuma zlim obodom
Obale što sanja vrela leta

Prezrela pesma ptići u zobnici
Okovane arije toplih soneta
Podaje se žena nesanici
Ni svetu vremenu ni vremenu sveta

Noćni znak se igra senom
Ni prostor bunca ni zver štreca
Strasno se grli noć sa ženom
Telom joj kruži srp meseca

Odiše memla hladnog sunca
Ni blesak tajnih zvonkih voda
Samo odluta zvuk poljupca
I zamre pod kupom snenog svoda

Ni mira večnog snu pod svodom
Ni zvuka od čednog sveta cveta
Izrasta šuma zlim obodom
Obale što sanja vrela leta



MILENKO FRŽOVIC

svetlost

GLINENA ŽETVA

1. Alj, alj, krenut mjerljivat se ondorend
Igra noža slijunika U naziv nizam si nju
O vatri ti govorit
Zato osamljen
Sledi
Njen pravac

Ne kreći
Bez obilne svoje krvi
U krajnjoj liniji
Misao devičansku mogu
Prevideti

2. Iščekuješ
Strpljivu svetlost

Zar ona u tebi
Nije prisutna
A samo
Podređena
Bezbojnoj vlati

3. TUBOMIRU SIMOVIĆU
Grad je pao
U zelene ruke

SVETLOST
Ani Crnjak

U blagom plamenu
Prepoznaješ
Predeo tamne klice

Reč ti ne umara
Struna poraza
U ruhu belom
Već ostavljaš drvoređ

U novoj veri
Nedra izdižeš
Posvud natkriljen
Izvorima tela
Strelce pamtiš
Po dahu tvrdom i snazi
Svetlost da najave

1. U danu dalekom
Svaki cvet ljubi
Svoj kamen
Tebe u sramnom rublju
Sutonje koplige
Zaobilazi

Biljni te opsen
Varljivom zraku
Predocio
Svoju pitomu raskos
Istrajnom senkom
Kažnjavaš

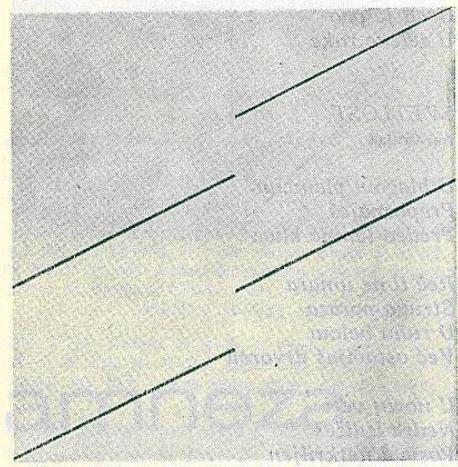
2. Užegla od prisustva
Sara se istorijska
Sa okom poklapa
Proističe
Nit pokunjena

Pričest je čulna
Toliko
Čulnom hodu

3. Isprudnikade u mudi
Usudi se
Da pod nadzorom stabilnim
Okopniš bregove

Na vlati zemlje
Peviši pomno
O klasu

DUŠKA VRHOVAC



možda ču umreti pre

Ziv si možda? I morati da umriš? Ne
leđim prošlosti karuću, ali
ne želim da se sada ponovo
pobudi. Šta je u životu
za vredno da se živi? Sve
čuću i zapisu, ali
ne želim da se ponovo
pobudi. Šta je u životu
za vredno da se živi?

ANNEZA

Sustavne nekega tira.
Dira. Morska bolest haru.
Ili je san,
ili ču umreti pre:
Prisiljene da dovršiš mi lice,
dečija lica u da me ziju, arđuš si izazvao
u bilju pritajena
iz sna ukradena
ogledala nose

IZLET
da u njih tajno
zarobe sunca:
na dan magde veče i zarobe zilene; išli su
ili je san, am, od koje sudjelujućeg
ili ču umreti pre.

ZLATKO BENKA

lajlina priča

Napuštam pustino ne
Zdravstvo.

Zaviježđeni
Pređimo
Građevina
Grad u kojem
Pakori nas
Svogučan placem
Draženom životu
Plodnjakom
Kube i pasme
Zabrinutost događaju
Tražimo
Kos vodomara
U pravom smisu
Tetki glasovi
Kojem pogled
Dak je tuš

Slika prva slike donja ho ikunu i
mohodo milje omilje slatko
Da sve bude slika! play nime ož slobod
budim te na domaku jutra
Tada bdim nad vlatima zore
do gustih pramenova u dozrevanju

Budimo se na beloj
ruci greha Na pragu
gradskih kuća San je pravednika
na putu Na putu
ka budnosti u usnu

Slika druga

Priče se skrile u linijama dlana
Putujemo jednom šrinom Putujemo
i bivamo putokazi
I jahači
Vlastitog ključa U polasku
Zaneme hrastovi
ne znajući nas u sebi

U zapenušanoj noveli o vodi
Rađam te poheplnom moru
Poheplnoj žedi na izmak

Slika treća

Polaziš od svega što je voda a
bezogno se naseljavaju bunari i
piju iz naših čaša U zdravlje
Polaziš od zemlje Od vazduha
od prohodne smrti trenutka što
pije iz naših čaša Na iskap

Slika četvrta

Plane li krv koja
tetura sama sebi na dokaz
Sa dalekog početka
Gasim te Evo
Od tada bi se sama
kada bi drhtale ruke
rađala iz dupli
i utroba zemlje

Ispred očiju Ispred
granice mraka u nama
Narastala je vera ovoga trajanja
Ispred

Krugovi potomaka
samim sobom u protoku

Slika peta

Od onda kada te progledah
daljinom iseljenog jutra
Kockao sam u noć U prste
na užarenom tabanu U ruke
se uvlači i klija
neka nova belina

Slika šesta

Ukloni ovo neljubljeno vreme
u vreće za smeće
prstom ću razrezati ovo bespuće
Ravnice su ovde Ovo je
polje žetvenoga vina u kostima

Slika sedma

Govorиш o senkama O šumi
koja bludi sa nebom

U razmeni
ranjivi se vuci borili sa
orlušinom nekom na smiraju
noći Uzalud
Zbrisah čelo visoko I
ravno proleće počelo bi da lije
Da procvetaš Da progledaš
pa poleteti možda u
utrobu ptica u tišini

Slika osma

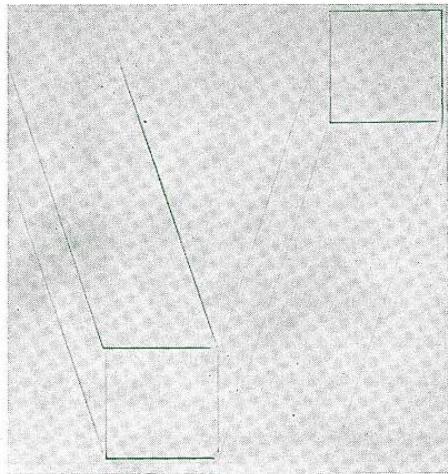
Podnožja se nose na dlanovima
pojiti nasad krova po sličnosti

Po mladoj lozi Od prapočetka
šetaju učenici vraca

Slika deveta

Prokleti mir
Ubi rasadnike rose
Otožno vreme
Ubi je za svoje postojanje
Prokleta žed
ubiti tajnu u sebi

Preveo sa slovačkog autor



aheront

GRAD BOLNICA

Ovaj grad je obična bolnica.
Peće jetra od alkoholne smese.
U srcu mi seizmološka stanica
za sve potrebe.

Zid, neprobojno vreme pred nama.
Nemoćni, nigde nema izlaza.
Krikom kao ispruženim antenama
dižemo se iznad svoga poraza.
Zid, lepa pukotina u nama.

Zima pada na sve što se htelo.
Veliki samo u svojim ranama
jao onom kog nije bolelo.

Zid.
Svitanje u prozoru crta mrtvački skelet.
Zid.
Svitanje miriše na bolnički krevet.
Zid.
Ustajemo,
snek je već tu.
Prve pa hulje pale
na telegrafske žice.
Ujutro se prvo otvaraju
operacione sale
i kasapnice.

Zid.
Grad je izjutra bela bolnica
gde su krčmarice medicinske sestre.
U srcu mi seizmološka stanica
za sve potrebe.

AHERONT

Orfejske noći pevaju u mleku žita
jedna zvezda nebom za svojim mestom
skita
Gle, niz reku kostur neki kao lađa
to se izvoze mrtvaci iza predgrađa.
Belo jedro, moja senka, svetlost danja
srećan ko zna veština veslanja.
Kod najviše reči srce je najtvrdje nemo
niz Aheront mirno protičemo.

U ovom svetu nepotrebni kao opušak,
od gorkih soli prljava nam duša;
to crno sače, taj meki sunder
kroz koji suzu pijem; — tuđe
i hladni sjaj me samo greju.
Lepoto, pepelom neka me zaseju
goreću, goreću, goreću, goreću tio
dok me ne ubije ono što sam sâm
stvorio.
Među ljudima neprimetni kao opušak,
u grudima nam bolest ili suša.
Ružni od lepote i mena
lakše dišemo ispod svoga kamena.
Ko makar i korak teret svoj ponese
najdalje će stići; ipak sve se
završava padom
i jednom malom poslednjom nadom.

Ko opušak na ulici — cigli
protiv svega pri nečistoj sili
svuda pomalo bili
nigde konačno ne stigli.
Kod najviše reči ničemu se ne odupiremo
niz Aheront mirno protičemo.

Orfejske noći pevaju u mleku žita
jedna zvezda nebom za svojim mestom
skita.

poslanice beogradskim korinćanima

LJUBOMIRU SIMOVICU

Tiosav spava. Pretvoren u žabu,
U brestovo drvo, bože mi oprosti.
Vojnici preskaču među. I tarabu,
Da u nekom jarku zaglave im kostil

Mi ostasmo, danas, u svome bivaku,
Moderan rečnik kaže: rezervati;
Plameni sveće, u dubokom mraku,
Veruju: sve će narod da pozlati!?

Ja znam: i danas u Tvojem duhu kisnu
Vojnici i čudne udavače, gole,
I znam da nebesku muziku Ti prisnu,
Mnoge niske duše ne mogu da vole.

Ali »spoznah« i to da vremena zrela
Nit i biva niti ikada će biti,
Sve dok ne prostruji snaga
nova, vrela,
Iz vojničkog šlema što ka
Spasu hiti!

DRAGANU KOLUNDŽIJI

Negde u bosanskim puteljcima: sada
klijia mudrost sveta. Lišće dušu gosti.
A leto se gasi. I ko zna do kada
Može da potraje mir što mrzne kosti...

U daljini, stalno, majke nam se smeše,
Wedro. A snovi im: puni lake sete;
Rasuta po svetu, deca lako greše,
I njihove želje nemogućem lete!

Zatvoren u ružu, u dah, u sjaj leta,
i danas ko nekad, prijatelju stari,
Ti čuješ kako tih zemlja cveta,
Kako senke palih drevna
mudrost zari.

BOŽIDARU ŠUJICI

Božidare silni, dare božje čuvaj —
U veselju tihom gde prestaje sâr.
Snagom svetog vetra pigmeje oduvaj,
Te umesto noći, nek potraje dâr.

U vremenu temelj, u temelju vreme,
U našem vremenu svuda cekin žut,
Ti mirno nosiš izabrano breme,
Prestupna Ti vatrica obasjava put.

Proleće u pesmi, a napolju zima,
Tih raste studen, i kad cakli žâr.
Ne brine nas više oseka i plima,
Od iskustva mnogog postaje se — star!

Mudrosti pesme, Kalemegdan blista!
Kao nekad, davno, pred bistama sjaj.
Ti tečeš pod mostom, ivicama lista,
Dunavom i Savom. Ne sluteći kraj.

nove stvarne lirike. To nije lirika, to su romanescni oblici lirike (i pesnika liričara). Kao rezultat pažljive analize skoro čitav roman se raspada na slike jezika povezane među sobom, i sa autorom, svojevrsnim dijaloškim odnosima. Ti jezici se javljaju prvenstveno kao usmeračke, žanrovske i suštinske raznolikosti literarnog jezika epohe, jezika koji nastaje i koji se obnavlja. Svi ti jezici sa svim svojim direktnim izražajnim sredstvima postaju ovde predmet izražavanja, ovde su prikazani kao slike jezika, karakterno-tipične slike, ograničene, a ponекад skoro smešne. Ali, u isto vreme, ti naslikani jezici u znatnoj meri i sami slikaju. Autor učestvuje u romanu (on je u njemu svuda prisutan) skoro bez sopstvenog direktnog jezika. Jezik romana je sistem dijaloški uzajamno sve osvetljavajućih jezika. On se ne može opisati i proanalizati kao jedan i jedinstveni jezik.

Zaustaviću se na još jednom primeru. Evo četiri odlomka iz raznih glava *Onjegina*:

- 1) Так думал молодой повеса...
- 2) ...Младой певец
Нашел безвременный конец...
- 3) Пою приятеля младого
И множество его причуд...
- 4) Что ж, если вашим пистолетом
Сражен приятель молодой...¹⁾

Ovde u dva slučaja vidimo crkvenoslovensku formu »младой» i u dva slučaja punoglasnu rusku formu »молодой». Možemo li reći da obe forme pripadaju istom autorskom jeziku i istom autorskem stilu, a da se odašira jedna ili druga od njih, recimo »radi metra«? Takvo tvrdjenje bi bilo besmislica. Međutim, u sva četiri slučaja se radi o autorskem govoru. Ali, analiza nas uverava da sve te forme pripadaju raznim stilističkim sistemima romana.

Reči »младой певец» (drugi odlomak) nalaze se u zoni Lenskog, date su u njegovom stilu, to jest u donekle arhaičnom stilu sentimentalnog romantizma. Potrebno je reći da reči »петь» i »певец» u smislu »pisati stihove» i »pesnik» Puškin upotrebljava u zoni Lenskog ili u drugim parodijskim ili objektivističkim zonomama (sām Puškin za Lenskog kaže »так он писал...»). Scena dvoboja i plać za Lenskim »Арзузя мои, вам жаль поэта...» itd.) u dobrom delu su izgrađeni u zoni Lenskog, u njegovom poetskom stilu, ali sve vreme se meša autorov realistički i trezven glas; partitura tog dela romana je veoma složena i interesantna.

Reči »пою приятеля младого» (treći odlomak) ulaze u parodijsku travestiju neoklasicističkog epskog uvida. Potreba da se pribegne parodijskoj travestiji objašnjava se nestilskim spajanjem arhaične uživljene reči »младой» i niske reči »приятель».

Reči »молодой повеса» i »приятель младой» nalaze se u ravni direktnog autorgovog govoru, zadržanog u duhu familijarnog govorog stila književnog jezika epohe.

Znači, razne jezičke i stilističke forme pripadaju različitim sistemima jezika romana. Ako bismo uništili sve intonacione nadnike, sve odlike glasova i stilova, svu raznolikost odstojanja naslikanih jezika od direktnog autorovog govoru, dobili bismo bestilan i besmislen konglomerat raznih jezičkih i stilističkih *formi*. Jezik romana se ne može položiti u jednu ravan, stegnuti u jednu pravu. To je sistem ravnih koje se sekuti. U *Onjeginu* skoro ni jedna reč nije direktna Puškinova reč u bezuslovnom smislu, kao što je to u njegovoj lirici ili poemama. Zbog toga u romanu nema jedinstvenog stila i jezika. U isto vreme, postoji jezički (filološko-ideološki) centar romana. Autora, kao tvorca romanescne celine, nemoguće je naći u bilo kojoj jezičkoj plohi: on se nalazi u organizacionom centru, preseku ravnih. A različite ravninu su u različitim stepenima udaljene od tog autorskog centra.

Bjelinski je Puškinov roman nazvao »enciklopedijom ruskog života«. A to nije neka večno postojeća enciklopedija. Ruski život ovde govori svim svojim glasovima, svim jezicima i stilovima epohe. U romanu književni jezik nije postavljen kao jedinstven, potpuno gotov i nesporan jezik — on je predstavljen u svom živom neskladu, u svom nastajanju i obnavljanju. Autorov jezik teži da nadraste površinsku »literarnost« odumirućih, zastarelih stilova, modernih jezika književnih pravaca i da se obnovi na račun elemenata narodnog jezika (ipak ne na račun vulgarnog i grubog ne-sklađa).

Puškinov roman je samokritika književnog jezika epohe ostvarena putem uzajamnog osvetljavanja svih njegovih osnovnih žanrovske, stilističke i suštinske raznolikosti. Ali, to nije apstraktno lingvističko uzajamno osvetljavanje: slike jezika su nedvojive od slike pogleda na svet i njihovih živih nosilaca — ljudi koji misle, govoraju i deluju u socijalno i istorijski konkretnom položaju. Iz stilističkog aspekta, pred nama je složeni sistem slike jezika epohe obuhvaćen jedinstvenim dijaloškim kretanjem, a pri tome su razni »jezici« različito udaljeni od objedinjavajućeg umetničko-ideološkog centra romana.

Stilistička konstrukcija *Evgenija Onjegina* je tipična za svaki izvorni roman. Svaki roman je u manjoj ili većoj meri dijalogiziran sistem slike jezika, stilova, konkretnih i neodvojivih od jezika saznanja. Jezik u romanu ne samo da izražava, nego je i sam predmet izražavanja. Romanescni jezik je uvek samokritičan.

Time se roman principijelno razlikuje od direktnih žanrova — od epske poeme, lirike, stroge drame. Sva direktna slikovna i izražajna sredstva tih žanrova, pa i sami žanrovi, ulaze u roman postajući u njemu predmet izražaja. U romanescnim uslovima svaki direktan govor — epski, lirski, strogo dramatičarski — u većoj ili manjoj meri se objektivizira, postaje ograničen i — najčešće — smešan u toj ograničenosti slikom.

Specifične slike jezika i stilova, organizacija tih slika, njihova tipologija (one su veoma raznolike), spajanje slike jezika u romanescnu celinu, prelazi i prebacivanja jezika i glasova, njihova dijaloška korelativnost — to su osnovni problemi izučavanja jezika u romanu.

¹⁾ Певao je ljubav, ljubavi poslušan,

I pesma mu je bila jasnna
Kao misli device prostodušne,
Kao dečji san, kao luna ...

²⁾ Tako je pisao mutno, milako ...

³⁾ Ko je živeo i mislio, u duši
Ne može da ne prezire ljude;
Ko je osećao, toga plasi
Sablast nepovratnih dana,
Za njega već nema čarolija,
Grize ga sećanja zmija,
Njega kajanje guši.

⁴⁾ Razgovoru sve to često
Prelepje ukrase daje

⁵⁾ »Moskovljani u Haroldovom plaštu«, »Pomodnih reči pun leksikon«, »Zar nije parodija on?«

⁶⁾ 1) Tako je mislio mladi vragolan ...

²⁾ Pesnika mlađanog
Prevremeni kraj je stigo ...

³⁾ Opevam prijatelja mlađanog
I mnoštvo njegovih čudi ...

⁴⁾ Šta ako je vašim pištoljem
Ubijen prijatelj mladi ...

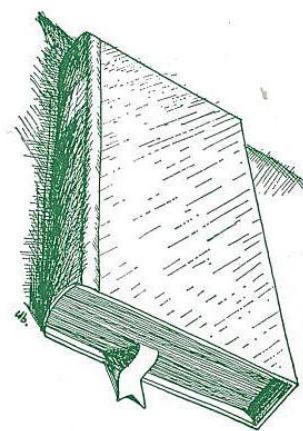
⁷⁾ »Prijatelji moji, za pesnikom tužite ...«

(Iz „Вопросы литературы“)

Preveli sa ruskog
GORDANA STOKOVIĆ-BADNJAREVIĆ
ALEKSANDAR BADNJAREVIĆ

PAVLE KOVACHEVIC

do sarkazma i napred



dok nam rasvetljava mrak, sunce nam zvezde pomračuje.

srećni pucaju u prazno.

narode, okupljaj se oko lomače.

i posle smrti diktatora mora se dugo plakati.

kad pravda kasni, svi usporavaju korake.

nevini su krivi što se ništa ne rađa.

nadahnite me, bogovi, da bih imao snage da vas savladam.